

CHERNIVTSI
LAW SCHOOL

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

**IV Міжнародна
науково-практична конференція**

УДК 342(477)(082)

МЗ4

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувача кафедрою процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (голова);

Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувача кафедрою судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Вільчик Тетяна Борисівна, доктор юридичних наук, завідувача кафедрою адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Остафійчук Людмила Аурелівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бутирська Ірина Анатоліївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бзова Лаура Георгіївна, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Каланча Інга Георгіївна, кандидат юридичних наук, прокурор Київської місцевої прокуратури №2 м. Київ, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Мойсей Георгій Георгійович, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ISBN 978-617-7627-38-7

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А.Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2020. 406 с.

До збірника увійшли матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.).

Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалу, що подано у рукописах. Для науковців, аспірантів та студентів.

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Видано за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. У цій публікації висловлено виключно погляди авторів. Вони не обов'язково збігаються з офіційною позицією Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

- правосуддя. *Вісник Академії прокуратури України*. 2007. № 3. С. 39–43.
13. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків : Право, 2010. 256 с.
14. Лужанський А.В. Конституційно-правові засади доступу до правосуддя в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2013. 20 с.

Остафійчук Людмила Аурелівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, адвокат
(м. Чернівці, Україна)

ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Забезпечення кожному права на найкращі умови відправлення правосуддя, гарантування судового захисту і доступу до правосуддя проголошено в міжнародних актах, Конституції України і законах України.

Право кожного на доступ до правосуддя – один із наріжних каменів, що гарантує верховенство права. Цьому присвячені ст. 8 Загальної декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших актів.

Міжнародні органи із захисту прав людини неодноразово підкреслювали про важливість реального, а не формального доступу до правосуддя. Право доступу до суду ЄСПА розуміє в тому значенні, що заінтересована особа повинна мати можливість домогтися розгляду своєї справи у суді, і їй не повинні ставати на заваді надмірні правові або організаційні перешкоди, чому повинні сприяти держави (справа «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» від 21.02.1975 р. [1]).

Однак, суть питання не в тому, щоб суд просто прийняв до розгляду заяву і відкрив провадження у справі. Доступ до правосуддя має зміст лише тоді, коли суд дійсно в змозі поновити порушене право. Рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим (ч. 1 ст. 242 КАС України, ч. 1 ст. 263 ЦПК України, ч. 1 ст. 236 ГПК України), в кримінальному процесі – законним, обґрунтованим і вмотивованим (ч. 1 ст. 370 КПК України).

Відповідно до процесуальних законів України, обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи (ч. 3 ст.

242 КАС України, ч. 5 ст. 263 ЦПК України, ч. 5 ст. 236 ГПК України). В кримінальному процесі обґрунтованим є рішення, ухвалені судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу, а вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення (ч. 3, 4 ст. 370 КПК України). Таким чином, процесуальний закон вимагає від суду належне обґрунтування прийнятого рішення. І це закономірно, тому що ЄСПЛ визнає порушенням права особи на доступ до суду коли рішення є необґрунтованим. У справі «Проніна проти України» ЄСПЛ встановив, що українські суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов з точки зору, що пенсія заявниці була нижчою за прожитковий мінімум і це було порушенням ст. 46 Конституції України, попри пряме посилення у кожній судовій інстанції. Ігноруючи це, вони не виконали свої зобов'язання щодо п. 1 ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ вказав у рішенні, що «п. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними залежно від характеру рішення... та ... положень законодавства, юридичні традиції викладення та формулювання рішень»[2].

З цього можна зробити висновки: 1) розгляд по суті позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги (в передбачених законом випадках) є складовою доступу особи до суду і обов'язком для національних судів; 2) в силу приписів процесуального законодавства, судові рішення має бути ухвалені на основі тих відомостей, доказів і аргументів, які суддя почерпнув із матеріалів конкретної справи. Додатково зазначимо, що проф. С.Б. Поляков такі дії як «немотивованість судових актів, тобто відсутність в судовому акті висновків відносно будь-якого доводу сторони по справі і/або про значення цього доводу для вирішення справи, або відсутність посилання на закон або інший нормативно-правовий акт, яким керувався суд при прийнятті судового рішення» [3, с. 213–214], – визнає винуватими діями судді, який прийняв таке рішення. Змагальність сторін у судовому процесі – один із аспектів принципу рівності всіх перед законом і судом. Від судді вимагається, щоб він надав рівні можливості сторонам для відстоювання своїх доводів і заперечень. А в судовому рішенні має бути надана їм належна оцінка, мотиви відхилення або врахування доказів (групи доказів).

В цьому ракурсі, темою для дискусії слід вважати положення ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно яких висновки щодо застосування норм права, викладені у постановях Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права та враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права; положення ч. 5 ст. 242 КАС України, ч. 4 ст. 263 ЦПК України, ч. 4 ст. 236 ГПК України, згідно яких

при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду; а також п. 1, 2, 3 ч. 4 ст. 328 КАС України, п. 1, 2, 3 ч. 2 ст. 389 ЦПК України, п. 1, 2, 3 ч. 2 ст. 287 ГПК України щодо допуску до касаційного перегляду і такої підстави для скасування судового рішення як: не правильне застосування, не застосування або відсутність висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду; п. 6 ч. 1 ст. 333 КАС України, п. 5 ч. 2 ст. 394 ЦПК України, п. 5 ч. 1 ст. 293 ГПК України, якими передбачено відмову у відкритті касаційного провадження у справі Верховний Суд уже викладав у своїй постанові висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі на судове рішення, і суд апеляційної інстанції переглянув судове рішення відповідно до такого висновку (крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку або коли Верховний Суд вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах).

На практиці всі ці норми означають, що основним завданням судів першої та апеляційної інстанцій є не вирішення спору по суті з детальним дослідженням всіх обставин у справі та належним аргументуванням судового рішення, а пошук в Єдиному державному реєстрі судових рішень постанови Верховного Суду з аналогічного питання і застосування його правових позицій при розгляді чи апеляційному перегляді справи.

Чи можемо ми за таких обставин вважати правосуддя доступним? Чи можемо ми із впевненістю говорити про реальну незалежність судді в таких випадках, маючи на увазі незалежність від правових висновків щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах? Очевидно, що відповіді на ці питання не просто, адже, в більшості випадків, зазначені вище процесуальні норми змусять суддю вирішити спір згідно з правилами гри і не шукати самостійно правди та справедливості в конкретній судовій справі. На практиці саме так і відбувається – в більшості судових рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, є посилання на правові позиції Верховного Суду з аналогічних питань. Чи це вірно? Ні. Тому що вимоги процесуальних законів до змісту судового рішення не містять обов'язку суду зазначати їх в тексті судового рішення, напротивагу встановлення відповідних обставин справи належними, допустимими, достовірними і достатніми доказами, їх мотивованій оцінці чи відхилення; а також вказівки на норму права, мотивів її застосування чи незастосування.

В цивілізованому суспільстві суду належить центральне місце у всій правовій системі. Саме суд уособлює істинне право, істинну справедливість. Чим вище роль та авторитет суду і правосуддя в цілому, чим більшою самостійністю і незалежністю володіє суд навіть у внутрішніх взаємовідносинах, тим вище в країні рівень законності і демократії,

тим надійніше захищені від будь-яких посягань права і свободи громадян. Судовий розгляд справ, який має чітку, детально врегульовану процесуальну форму дійсно найкращий спосіб вирішення спорів та встановлення істини. Однак, застосування цього способу можливе лише тоді, коли суду забезпечена реальна незалежність, коли він приймає судові рішення керуючись верховенством права, на основі доказів, що були досліджені в процесі розгляду справи, за власним переконанням, по совісті і справедливості, і вільний від будь-якого тиску зовні, в тому числі від Верховного Суду і його правових позицій. Лише в таких умовах суд виступає надійним гарантом прав і свобод людини і є доступним.

Використані матеріали:

1. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» від 21.02.1975 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_086
2. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Проніна проти України» (Заява N 63566/00) від 18.07.2006 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_096
3. Поляков С.Б. Принцип взаимной ответственности государства и личности: понятие и пути реализации. М.: Юрлитинформ, 2011. 296 с.

Сергій ПЕРЕМОТ

*LLM, національний спеціаліст програм з юридичних питань
Координатора проектів ОБСЄ в Україні, здобувач Інститут держави
і права ім. В. М. Корецького НАН України
(м. Київ, Україна)*

ТРЕТЕЙСЬКИЙ СУД, СТОРОНИ ТРЕТЕЙСЬКОЇ УГОДИ ТА ТРЕТІ ОСОБИ: ЧИ ВИПРАВДАНА ВУЗЬКА IN PERSONAM ЮРИСДИКЦІЯ СУДУ?

В квітні 2020 року Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України було внесено Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду» (реєстраційний № 3411)¹. Цей Проект втілює в собі Т Далі – «Проект» або «Проект 3411». Варто, разом з тим, зазначити, що Проект Закону України №3411 є майже повним текстуальним відтворенням більш раннього, також ініційованого Урядом України Проекту Закону України №3045 («Про внесення змін до деяких законів України (щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду)'), внесеного в лютому 2020 року та пізніш відкликаного з огляду на правила Статті 105(3) Регламенту Верховної Ради України (затвердженого Законом України «Про Регламент